

УДК 330.341.1

Паламарчук О. С.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Анотація. Подано визначення поняття "інноваційний потенціал регіону". Наведено перелік складових інноваційного потенціалу регіону. Розкрито могутність інноваційного потенціалу й продуктивність його використання.

Анотация. Представлены определения понятия "инновационный потенциал региона". Приведен перечень составляющих инновационного потенциала региона. Раскрыты мощность инновационного потенциала, продуктивность его использования.

Annotation. The definition of "region innovative potential" is given. The list of components of region innovative potential is suggested. A strong capacity and the productivity of innovative potential use are considered.

Ключові слова: інноваційний потенціал регіону, інноваційний розвиток, інноваційний процес, інноваційна діяльність.

Складовою ефективною регіональною політикою виступає інноваційна політика економічного і раціонального використання місцевих ресурсів, широкого застосування маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій.

Стале економічне зростання будь-якого підприємства, регіону чи держави в сучасних умовах господарювання може бути забезпечене лише за рахунок розвитку інноваційної діяльності. Темпи та якість інноваційних процесів прямо залежать від інноваційного потенціалу регіону. Тому дослідження його сутності є актуальним.

Існує значна кількість публікацій, присвячених проблемам формування та оцінки потенціалу. Багато праць вітчизняних науковців присвячено аналізу категорії "економічний потенціал". Характерним є те, що трактування цієї категорії досить широке – від вузького його визначення як обсягу виробництва продукції до широкого трактування економічного потенціалу як складної системи різних його видових проявів.

Теорія ринкової економіки спирається на вихідний постулат: усі суб'єкти підприємництва функціонують в умовах обмежених ресурсів. З цього випливає основний методологічний висновок, що кожен елемент господарської системи володіє певними видами переваг. За цих припущень під потенціалом розуміється можливість і готовність суб'єктів ринку спеціалізуватися в тих видах діяльності та виробництва, за якими в кожен момент часу є абсолютні або порівняльні переваги [1, с. 30].

Останнім часом поняття інноваційний потенціал знаходить все більшого поширення, з'являються дослідження аналізу різних аспектів цієї категорії. Варто звернути увагу на праці таких економістів, як: Л. Антонюк, І. Балабанов, Б. Буркинський, О. Василенко, Є. Галушко, В. Громека, І. Джаїн, Г. Добров, А. Єпіфанов, С. Ілляшенко, М. Ільїн, В. Калищенко, Д. Кокуріна, А. Костенко, Є. Лазарева, Є. Лапін, Л. Мартюшева, А. Масалов, Л. Мельник, А. Поручник, В. Савчук та ін.

Тому метою даної статті є визначення поняття "інноваційний потенціал регіону" і характеристика його складових. Відповідно до мети поставлені такі завдання:

розглянути і проаналізувати різні підходи щодо визначення поняття "інноваційний потенціал регіону";

виділити характерні риси інноваційного потенціалу регіону;

навести перелік і охарактеризувати складові інноваційного потенціалу регіону.

І. Джаїн констатує: "Під інноваційним потенціалом слід розуміти сукупну здатність науково-технічних знань і практичного досвіду, які є в розпорядженні суспільства на даному етапі його розвитку" [2, с. 20].

В. Громека під інноваційним потенціалом розуміє єдність і взаємодію наукового, освітнього, управлінського і модернізованої частки технічного потенціалів. Інноваційний потенціал він визначає як частину економічного потенціалу, що забезпечує розвиток науки та техніки і впровадження їх досягнень в економіку, забезпечуючи тим самим її зростання [3, с. 179].

Є. Лапін вважає, що інноваційний потенціал разом з інформаційним є складовими частинами інтелектуального потенціалу підприємства. Вони регулюють виробничі процеси, сприяють підвищенню продуктивності живої праці, ефективності використання предметів праці й енергетичних ресурсів, допомагають підняти рівень і ефективність технологій [4, с. 37, 38].

Слід зауважити, що потенціал необхідно розглядати не тільки в межах підприємства, але і в межах території (регіону, держави), галузі. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема наукового дослідження регіонального інноваційного потенціалу.

А. Масалов інноваційний потенціал регіону визначає як категорію особливого змісту, яка містить не тільки інноваційні ресурси та механізм їх використання в організаційно-господарській системі, а й активність інноваційних процесів у регіональній економіці [5, с. 12].

Л. Мартюшева і В. Калищенко вважають, що інноваційний потенціал – це сукупність організованих у визначених соціально-економічних формах ресурсів, які за допомогою внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища можуть бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства [6, с. 61].

Д. Кокуріна визначає, що інноваційний потенціал регіону містить невикористані, приховані можливості накопичення ресурсів, які можна задіяти для досягнення цілей економічних суб'єктів [7, с. 111].

Б. Буркинський і Є. Лазарева дійшли думки, що це сукупність кадрових, науково-дослідницьких, матеріальних, ринкових, інтелектуальних, інформаційних, фінансових ресурсів (потенціалів), які потрібні для інноваційної діяльності, тобто безпосередньо беруть участь в інноваційному процесі, метою якого є задоволення потреб економіки та суспільства у нових або вдосконалених видах продукції чи послуг й підвищення конкурентоспроможності регіону та країни загалом [8, с. 16].

І. Балабанов вважає, що інноваційний потенціал регіону виражається сукупністю різних видів ресурсів, зокрема матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших, необхідних для інноваційної діяльності [9, с. 208].

За визначенням Л. Антонюка, А. Поручника та В. Савчука інноваційний потенціал галузі чи регіону відображає спроможність і готовність галузі (регіону) здійснювати ефективну інноваційну діяльність. Під спроможністю розуміють наявність і збалансованість структури потенціалу, а під готовністю – достатність і збалансованість розвитку потенціалу і наявних ресурсів для ефективною інноваційної діяльності [10, с. 25].

Г. Добров вважає, що інноваційний потенціал регіону – це здатність до змін, поліпшення прогресу як джерела розвитку. Доказом цього є таке явище, як дифузія інновацій. Використання нового обладнання призводить до виготовлення нової продукції, яка, у свою чергу, виходячи на ринок, стає джерелом, фактором подальших змін. При цьому ефект від тиражування інновацій зростає швидше, ніж сам тираж [11, с. 39].

У Законі "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" інноваційний потенціал регіону висвітлюється як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [12].

Проаналізувавши різні підходи, можна сказати, що інноваційний потенціал регіону – це наявні в розпорядженні регіону можливості і готовність до створення і використання на даній території або за її межами нововведень, що забезпечують йому стійкий соціальний, економічний і екологічний розвиток.

Отже, можна виділити такі характерні риси інноваційного потенціалу регіону:

1) інноваційний потенціал регіону визначається наявними в його розпорядженні можливостями до змін. Інноваційний потенціал створює умови, достатні для забезпечення поступального інноваційного розвитку регіону за допомогою створення новацій і цілеспрямованого перетворення їх у нововведення;

2) інноваційний потенціал регіону характеризується наявністю конкретних, як залучених, так і не залучених у виробництво ресурсів, але підготовлених до використання;

3) інноваційний потенціал регіону може бути охарактеризований, з одного боку, досягнутим рівнем соціально-економічного розвитку регіону, з іншого – можливостями забезпечення його подальшого зростання.

Розглянемо структуру інноваційного потенціалу регіону. Вона включає такі складові: науково-дослідницький, кадровий (або трудовий), фінансовий, матеріально-технічний (або виробничий), ринковий, організаційно-правовий, інформаційний, інвестиційний і маркетинговий потенціали.

Науково-дослідницький потенціал регіону становить сукупність новацій, створених власними силами, можливостей і здатностей регіону знайти й отримати права на використання необхідних йому новацій. Науково-дослідницький потенціал регіону характеризує обсяги науково-дослідницьких робіт у вартісному та кількісному виразах, структуру цих робіт за секторами економічної діяльності, дає змогу створити атмосферу творчості, накопичення знань та інформації у вигляді теорій, наукових праць, програм, винаходів, продукування ідей тощо [8, с. 17]. Основним завданням науково-дослідницької компоненти повинно виступати формування і розвиток інтуїтивних та аналітичних здібностей, психологічних рис, притаманних винахідникам та раціоналізаторам.

Кадровий, або трудовий, потенціал характеризується такими показниками, як загальна чисельність працівників, зайнятих науковими розробками, структурний розподіл працюючих за видами діяльності та рівнем освіти. Особливо важливим є ставлення працюючих до інноваційних процесів, розвиток і стимулювання їхнього свідомого бажання вкладати свої знання і навички в інноваційну сферу. Кадровий потенціал визначає кінцевий результат розвитку та функціонування економіки регіону і будь-якої сфери економічної діяльності, тому що цикл підготовки та використання цих ресурсів переважно здійснюється в окремому регіоні.

Фінансовий потенціал характеризує стан системи фінансування, що здатна забезпечити умови реалізації інноваційного процесу для розроблення та комерціалізації нововведень [8, с. 17]. Ця складова інноваційного потенціалу

забезпечує надходження коштів для виконання інноваційних процесів, створює стимули й умови для розробки інновацій, впливає на вибір тематики інноваційних проектів відповідно до потреб функціонування і розвитку самої інноваційної сфери, сприяє ефективному формуванню витрат на інновації, реалізує необхідну еластичність надходжень фінансових ресурсів відповідно до протікання етапів інноваційного процесу. Вітчизняна модель фінансування інноваційної діяльності передбачає такі джерела:

власні кошти підприємств (амортизаційні відрахування, мобілізація внутрішніх активів, виручка від реалізації окремих видів майна, нерозподілений прибуток й інші грошові накопичення);

кредитні ресурси (кредити банків, фінансовий лізинг, кошти фонду фундаментальних досліджень);

бюджетні кошти (державного і місцевого рівнів);

вітчизняні та іноземні інвестиції (гранти, міжнародні програми, пайові внески іноземних інвесторів, кошти іноземних наукових фондів).

Матеріально-технічний, або виробничий, потенціал є речовинною основою інноваційного потенціалу, визначає його технологічну базу, впливає на масштаби й темпи інноваційної діяльності. Формування інноваційного потенціалу може бути ускладнено труднощами їх одержання. Тому дуже актуально орієнтувати його на створення нематеріаломістких нововведень, що дасть змогу максимально комплексно використовувати наявну сировинну базу, нові види матеріалів, утилізацію відходів відповідно до екологічних вимог, які висуває суспільство до виробників.

Матеріально-технічний, або виробничий, потенціал визначає наявність наукових організацій, інноваційно-активних підприємств, їх об'єднань у регіоні для ведення інноваційного процесу, рівень його фондо- і технічної озброєності, відображає здатність до позитивних структурних зрушень і виробництва нових продуктів, продукції та послуг [8, с. 17].

Ринковий потенціал характеризує ступінь відповідності інноваційних ідей та об'єктів інтелектуальної промислової власності потребам суспільства й окремих суб'єктів господарювання в конкурентоспроможній наукомісткій продукції та послугах.

Організаційно-правовий потенціал характеризує створення нового нормативно-законодавчого поля для ефективного розвитку й використання науково-технічного потенціалу регіону. Сприяє розробленню комплексної програми реалізації інноваційної моделі на регіональному рівні.

Інформаційний потенціал характеризує інформаційну оснащеність суб'єктів господарювання регіону щодо ринку інновацій, технічну оснащеність інноваційного процесу зв'язком, телекомунікаціями, комп'ютерною технікою та технологіями [8, с. 17].

Щодо визначення інвестиційного потенціалу, то тут виділяють два основних концептуальних підходи. Перший ґрунтується на ресурсній характеристиці, тобто інвестиційний потенціал визначається як сукупність інвестиційних ресурсів (матеріальних, фінансових та інтелектуальних). Другий підхід має результативний характер, і оцінка потенціалу здійснюється з урахуванням фактичних параметрів інвестиційних процесів. Дослідження інвестиційного процесу на регіональному рівні показують, що важливе значення має не лише визначення потенційного розміру інвестицій, необхідних для розвитку регіону, але й можливість інфраструктури ринку спрямувати інвестиційні ресурси в повному обсязі в об'єкти ринку згідно з визначеними потребами.

Як економічна категорія маркетинговий потенціал галузі становить інтегральну можливість інфраструктури маркетингу на вимоги певного ринку залучати ресурси, а також збільшувати їх з метою забезпечення конкурентоспроможності

ті, економічної та соціальної кон'юнктури його продукції відповідно до нових, конкретних вимог практики [13, с. 47].

Таким чином, інноваційний потенціал регіону – це наявні в розпорядженні регіону можливості і готовність до створення й використання на даній території або за її межами нововведень, що забезпечують йому стійкий соціальний, економічний і екологічний розвиток. Умовою стійкого розвитку регіону в сучасних умовах є не стільки створення і збільшення інноваційного потенціалу як такого, скільки, з одного боку, використання наявного потенціалу, а з іншого – його збільшення в тих напрямках, які можуть забезпечити реальну соціально-економічну віддачу. Тобто для забезпечення високого рівня інноваційного розвитку регіону необхідно, з одного боку, мати могутній інноваційний потенціал, з іншого – продуктивно його використовувати. Наведений перелік складових інноваційного потенціалу регіону дасть змогу диференціювати заходи органів регіональної влади щодо формування механізму становлення інноваційного потенціалу регіону і прискорити перехід до інноваційної моделі розвитку економіки регіону.

Література: 1. Рожков Ю. В. Инвестиционный потенциал региона и масса регионального инвестиционного риска / Ю. Рожков, М. Терский // Вестник ХГАЭП. – 2000. – № 1. – С. 30. 2. Джаин И. О. Оценка трудового потенциала : монография / Джаин И. О. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 250 с. 3. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія / за заг. ред. д. е. н., проф. Ілляшенка С. М. – Сумы : Університетська книга, 2005. – 582 с. 4. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия : монография / Лапин Е. В. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с. 5. Масалов А. Инновационный тип развития / А. Масалов // Журнал для акционеров. – 1999. – № 9. – С. 12–16. 6. Мартюшева Л. С. Инновационный потенциал предприятия как объект экономического исследования / Л. Мартюшева, В. Калишенко // Финанси України. – 2002. – № 10. – С. 61–66. 7. Кокурина Д. И. Инновационная деятельность / Д. Кокурина. – М. : Экзамен, 2001. – 575 с. 8. Буркинський Б. В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б. Буркинський, Є. Лазарева. – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2007. – 140 с. 9. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : учебн. пособ. / И. Балабанов. – СПб. : Питер, 2000. – 340 с. 10. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с. 11. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность / Г. Добров, В. Тонкаль, А. Савельев и др. – К. : Наукова думка, 1987. – 347 с. 12. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" // Офіційний вісник України. – 2003. – № 7. – С. 5–11. 13. Управление маркетинговым потенциалом предприятия / Ю. Лысенко, Н. Гузь, А. Седяков, В. Гнатушен. – Донецк : ООО Юг Восток, Лтд, 2005. – 352 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Ястремська О. М.

Стаття надійшла до редакції
01.02.2011 р.

УДК 339.542.22

Савченко І. Г.

ПАРАДИГМА СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Анотація. Окреслено можливі умови створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом та наголошено на необхідності проведення значних підготовчих заходів, які мають передувати підписанню угоди, серед яких адаптація українського законодавства до правової системи Європейського Союзу та підвищення ефективності функціонування внутрішнього ринку.

Аннотация. Охарактеризованы возможные условия создания зоны свободной торговли между Украиной и Европейским Союзом и подчеркнута необходимость проведения значительных подготовительных мероприятий, которые должны предшествовать подписанию соглашения, среди которых адаптация украинского законодательства к правовой системе Европейского Союза и повышение эффективности функционирования внутреннего рынка.

Annotation. The possible conditions of creation the Free Trade Area between Ukraine and European Union are considered; the necessity of some urgent actions that must predict the signing the agreement (such as the adaptation of the legislation of Ukraine to legal system of European Union and the raise of efficiency of functioning the internal market) is suggested.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, Європейський Союз, Світова організація торгівлі, Acquis Communautaire, Угода про асоціацію, Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції, Угода про взаємне визнання.

Однією з основних засад зовнішньої політики України відповідно до прийнятого Закону "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" визначено інтеграцію України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі (ЄС) [1]. Укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприятиме спрощенню існуючих процесів євроінтеграції та зміцненню зовнішньоекономічних зв'язків. Ключовим напрямом на цьому етапі розвитку відносин має стати створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), існування якої передбачає отримання Україною низки переваг, зокрема, зменшення витрат на імпорт товарів з ЄС для вітчизняних підприємств й споживачів, сприяння доступу до єдиного ринку ЄС, реформування українських економічних та політичних процесів тощо. На сьогодні проблема євроінтеграції України є однією з нагальних, проте питання створення ЗВТ залишається малодослідженим. Зазначене актуалізує необхідність розробки рекомендацій щодо створення ЗВТ через призму аналізу парадигм торговельних угод.